

2008:08

Krapperups alléer

Synen på landskap genom tid och rum med fokus på allén

Patrik Olsson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2008:08

Krapperups alléer

Synen på landskap genom tid och rum med fokus på allén

Kulturhistorisk analys

Brunnby socken
Höganäs kommun
Skåne län

Patrik Olsson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.m.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2008:08
ISSN 1651-0933

Om författaren: År 2005 erhöll Patrik en doktorandtjänst vid Nordiska Museets Forskarskola på 80%. Som doktorand är han knuten till institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi vid Lunds universitet. Avhandlingsämnet har arbetstiteln ”Allén, landskapet och kulturvärdena”.

Medel till studien har erhållits från Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen. Ett stort tack riktas till stiftelsen.

Kristianstad 080314

Patrik Olsson

Omslagsfoto: Evelyn Thomasson, 1997. Nyplanterad allé vid Krapperup.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Krapperrups alléer

Synen på landskap genom tid och rum med fokus på allén

Innehåll

1.1 BAKGRUND	5
1.2 SYFTE	5
1.3 HYPOTESER OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.4 AVGRÄNSNING I TID OCH RUM	6
1.5 SKRIFTENS DISPOSITION	6
1.6 KÄLLOR OCH METOD	7
1.7. KARTMATERIAL	7
1.7.1 EKONOMISKA KARTOR.....	8
1.7.2 MILITÄRA KARTOR.....	8
1.7.3 HUR KAN TRÄDMARKERINGAR PÅ ÄLDRE KARTMATERIAL TOLKAS? ...	8
1.8 VON KOCHENS JOURNAL	11
2.1 ALLÉER I SVERIGE OCH SKÅNE	12
2.2 KRAPPERUP OCH BRUNNBYS SOCKEN, EN HISTORISK LANDSKAPSBESKRIVNING	12
2.3 KRAPPERUP 1667-1734	13
3.1 KRAPPERUPS ALLÉER 1734-1820	18
3.2 PIL, LIND, ”WILLA TRÄHN” OCH FRUKTTRÄD I VON KOCHENS JOURNAL	22
3.2.1 PIL	22
3.2.2 LIND	24
3.2.3 ”WILLA TRÄHN”	25
3.2.4 FRUKTTRÄD	25
3.2.5 KRAPPERUPS TRÄDGÅRDSMÄSTARE	26
3.3 INFLUENSER	27
3.4 RÄTTNING I LEDEN ELLER DET UTRÄTADE LANDSKAPET. 28	
3.5 RESESKILDNINGAR	32
3.6 SAMMANFATTNING OCH SLUTSATSER, PERIODEN 1734-1820	32
4 HUVUDGÅRDENS ALLÉER 1820-1915	33
4.1 KARTMATERIAL	34

4.2 LANDSKAPSMÅLERI	35
4.3 FOTOGRAFIER.....	38
5 ALLÉER VID UTGÅRDAR, PLATTGÅRDAR SAMT ANDRA ALLÉER.....	40
5.1 KOCHENHUS.....	40
5.2 BALDERUP.....	40
5.3 STUBBARP	41
5.4 LOVISEFRED	41
5.5 NYRUP.....	41
5.6 SVENNINGSTORP	41
5.7 ÖVRIGA ALLÉER, ALLÉ FRÅN MÖLLEHÄSSLE TILL MÖLLE.	42
6 RESULTAT OCH AVSLUTNING.....	42
KÄLLFÖRTECKNING.....	43
OTRYCKTA KÄLLOR	43
LANTMÄTERIKARTOR I KRAPPERUPS ARKIV I KRONOLOGISK FÖLJD	43
LANTMÄTERIKARTOR I LANTMÄTERIVERKETS ARKIV I GÄVLE.	
WWW.LANTMATERIET.SE	43
LANTMÄTERIKARTOR I LANTMÄTERIMYNDIGHETERNAS ARKIV.	
WWW.LANTMATERIET.SE	43
TRYCKTA KÄLLOR.....	44

Högåns kommun, Skåne län

Landskapet kring Krapperup 1969 enligt den ekonomiska kartan.

1.1 Bakgrund

Denna skrift kommer att behandla alléer, särskilt Krapperups alléer. Följande punkter ger en inblick i vad som gör alléer intressanta och viktiga att studera:

- Allén är ett karaktäristiskt och viktigt landskapselement.
- Allén har en påtaglig fysisk inverkan i landskapet.
- Allén är ett landskapselement med högt kulturvärde, som sedan lång tid varit hotat i samband med vägnätets modernisering, landskapets rationaliseringsprocess och på sista tiden almsjukans påverkan.
- Allén är ett intressant landskapselement genom sin skärningspunkt mellan natur och kultur; ett kulturskapat fenomen som också är av stor biologisk betydelse.
- Allén är en del av kulturlandskapets helhet och ett viktigt rumsskapande element.
- Allén ger betraktaren och kulturlandskapet en historisk identitet.

1.2 Syfte

Frågor kring alléns tillkomst och förändring kommer att kopplas till landskapssyn och landskapsuppfattning bland dem som låtit etablera och underhålla alléer. Syftet med skriften blir därmed att undersöka Krapperups alléer från en kulturgeografisk och kulturhistorisk synvinkel. Efter denna analys hoppas jag kunna svara på frågorna: Vilket syfte har en alléplantering? Varför plantera träd utmed en väg? Vad kan alléerna berätta om synen på landskap?

1.3 Hypoteser och frågeställningar

Inför studien har jag ett antal hypoteser som jag vill testa. Jag vill undersöka hurvida en allé alltid blir anlagd när något annat viktigt sker på en plats. Exempel på händelse kan vara en jordreform, ägarbyte, giftermål, etc. Allén blir därmed ett minnesmonument över en händelse. Detta innebär att en allé därmed alltid har en vidare historia att berätta utöver allén själv. Om forskaren analyserar alléns tillkomst kan nya infallsvinklar i landskapets historia berättas. Tydligt kopplat till ovanstående är hypotesen om att allén alltid har en startpunkt och ett slutmål. Detta innebär att om alléns startpunkt är känd kan detta hjälpa till att förklara landskapets struktur. Startpunkten är ofta en gränsmarkering men kan också vara ett objekt såsom en kvarn, en underliggande gård eller en större väg. För att kun-

na testa ovanstående hypoteser finns ett antal grundläggande empiriska frågeställningar som behöver besvaras:

När planterades allén? Varför planterades allén? För vem planterades allén? Vilken startpunkt hade allén? För att dessutom kunna svara upp till uppsatsens syfte måste följande frågor analyseras:

Varifrån kom influenser till alléplanteringen?

Vilket/vilka trädslag har funnits i allén?

Varifrån fick man plantmaterial?

Vem underhöll vägen och träden?

1.4 Avgränsning i tid och rum

Min historia kommer att analyseras på djupet från 1734 då den så kallade von Kochens journal tar sin början¹. År 1743 finns en allé för första gången markerad på karta². Fokus kommer därför att ligga på perioden 1734 fram till cirka 1820. Anledningen till att jag väljer 1820 som avgränsning är den skånska rekognoseringskartan som färdigställdes detta år och som också har alléer vid Krapperrup karterade. En kort redogörelse för tidsperioden före 1734 behövs dock för att skapa en grund. Tiden efter 1820 och fram till idag kommer också att analyseras, dock inte lika omfattande. Jag har i denna rapport ansett källorna vara av stor vikt för skriftens upplägg vilket innebär att det är dessa som styr indelning i olika tidsperioder.

När det gäller geografisk rumslig avgränsning ligger tyngdpunkten på infartsalléerna till Krapperrup. Alléer till underlydande gårdar i inom Brunnby socken kommer också att analyseras. Jag kommer också att beröra andra alléer inom socknen som blir mitt geografiska studierum.

1.5 Skriftens disposition

Efter kapitel 1 fortsätter skriften med att sätta såväl Krapperrup som alléer allmänt i ett historiskt sammanhang. Därefter sker en kronologisk genomgång av Krapperrups alléer. Särskild fokus kommer att ligga på perioden 1734-1820. Kapitel 4 behandlar perioden 1820-1915 och i kapitel 5 följer en översiktlig presenta-

¹ Mer om journalen under metod och källor

² Geometrisk karta och delningsinstrument över åkerjorden, 1743

tion från 1915 till idag. Kapitel 6 behandlar alléer på underlydande gårdar samt andra alléer i Brunnby socken. Till sist görs en sammanfattning med en avslutande analys och resultatdiskussion.

1.6 Källor och metod

Analysen i denna rapport har i huvudsak utgått dels från bilder och dels från den så kallade von Kochens journal. Bilderna består i första hand av kartor men även foton och målningar. Von Kochens journal är en förenklad dagbok skriven av ägaren till Krapperrup, Peter Gotthard von Kochen, åren 1734-1764. Förutom dessa källor har även reseskildringar, vägdelningsprotokoll, räkenskaper, tidskrifter etc studerats.

1.7. Kartmaterial

En ingång till förekomsten av alléer är kartmaterial. I Krapperrups godsarkiv finns en kartsamling bestående av över 500 kartor. Den äldsta är från 1675 och sedan finns det kartor fram till våra dagar. De flesta kartorna har en tydlig koppling till Krapperrup och dess underlydande gårdar³. Kartmaterialet kan grovt indelas i ekonomiska kartor och militära kartor. Utöver dessa kan det även finnas exempelvis tomtkartor. Gemensamt för samtliga kartor som analyserats i denna studie är frånvaro av en redogörelse för alléerna i beskrivningen alternativt att kartbeskrivningen saknas.

Flera källkritiska aspekter finns när det gäller studiet av alléer på kartor. En karta kan ses som både historia och framtid. Detta innebär att en karta kan visa ett landskap som finns eller visa ett planerat landskap. En del kartor innehåller båda, t.ex. skifteskartorna. Emellanåt är det svårt att tolka vad som är verklighet och vad som är planerat. Detta gäller inte minst allén. Resultatet av en idealplan kan iaktas först ett antal år senare på exempelvis en yngre karta. Ofta kan man då konstatera att allting inte blev som planerat. En kartanalys ger därmed endast en *indikation* huruvida det finns en allé eller inte. Kartan innehåller inte alltid ”sanningen” om landskapets innehåll vid en viss tid. Kompletterande källor krävs.

En annan källkritisk aspekt är när allén anses vara ointressant att rita in. Hur är det exempelvis med nyplanterade alléer? Är de noterade?

³ I arkivet finns även godset Bjersgårds samlade arkiv och dess kartarkiv. Bjersgård har ägts av släkten Gyllenstierna vilket är anledningen till dess placering på Krapperrup.

1.7.1 Ekonomiska kartor

Det förefaller som att äldre ekonomiska kartor, t.ex. ägomätningsskator och skifteskator sällan har alléer inritade. Ekonomiska kartor som visar en idealplan över ett gods tycks innehålla alléer i något högre grad. Yngre ekonomiska kartor, såsom häradskartan från första halvan av 1900-talet och den ekonomiska kartan från 1970-tal, har däremot alléer utritade i mycket hög grad. En anledning till detta kan vara att alléer blivit mer vanligt förekommande på de yngre kartorna, men kan också bero på den betydelse man tillmäter en allé.

En annan aspekt när det gäller ägomätningsskator och skifteskator är det faktum att det finns konceptkartor (original) samt renoveringar (kopior). En jämförande analys kartorna emellan måste därför genomföras.

1.7.2 Militära kartor

När det gäller militära kartor verkar det som att alléer är inritade oftare. Översiktsverken "Den Skånska rekognoseringskartan" 1812, 1815-20 och Generalstabskartan, (för Skåne cirka 1860 – 1869) innehåller alléer som med hög tillförlitlighet verkar stämma överens med verkligheten.

1.7.3 Hur kan trädmarkeringar på äldre kartmaterial tolkas?

År 1782 kartlägger lantmätaren Carl Egerström Krapperups tomt enligt fig 1. Kartan visar en allé som löper i nord-sydlig riktning och allén som leder mot Brunnby kyrka är också karterad. I denna karta är skillnaden i färg mellan olika träd intressant att analysera. Varför är de flesta träden i t.ex. den västra alléraden söderifrån brunmarkerade och den östra raden grönmarkerade. Handlar det om olika ålder på träden? Handlar det om olika trädslag? Den trädgårds och parkintresserade kan notera att samma fenomen uppträder i Krapperups park. I dagsläget har jag inget svar men frågan är så pass intressant när det gäller studiet av vegetation och särskilt träd att den bör lyftas.

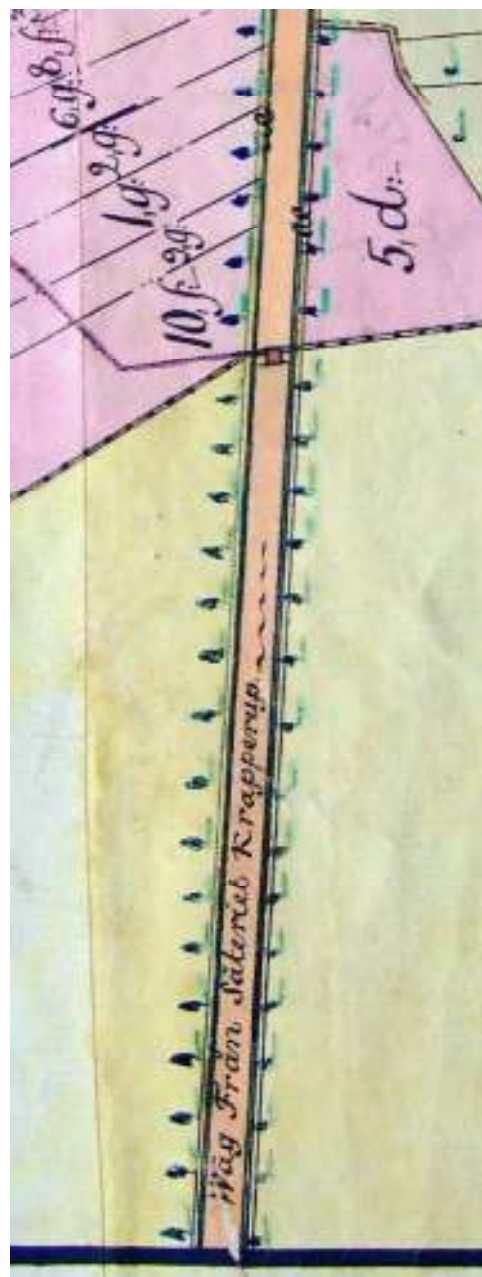

Figur 1: Krapperups tomt 1782⁴

⁴ Karta över säteriet Krapperups tomt 1789. Krapperups godsarkiv, K69. Avfotograferad med digitalkamera av fotograf Janne Hallqvist. Kartans färger är skarpere jämfört med originalet, framförallt vallgravens blåa färg.

Figur 2: Krapparups by 1794-95. Konzeptkarta (original) lantmäteriet⁵.

Figur 3: Krapparups by 1794-95, Troligtvis renovering (avritning) av motstående konceptkarta⁶.

Kartan visar allén som löper från Krapparups gods norrut mot Krapparups by. Kartan är intressant ur en rad aspekter. Till att börja med är det mycket ovanligt att alléer är inritade på storskifteskartor och jag vill därför fortsätta diskussionen gällande färg på trädmarkeringar. På konceptkartan har lantmätaren valt att markera träden med olika färg, gröna träd på Krapparups marker och bruna träd på

⁵ Inägorna till Kraparp och Möllehesle, Brunnby socken 1794-95, Lantmäterimyndigheternas arkiv.

⁶ Inägorna till Kraparp och Möllehesle, Brunnby socken 1794-95. Krapparups arkiv K 62. Avfotgraferad med digitalkamera av fotograf Janne Hallqvist. Kartans färger är skarpare jämfört med originalet

Krapparps bys mark. Färgen är sålunda kopplad till fastighet/by-tillhörighet. Avritningen skiljer sig genom att lantmätaren nu valt att inte särskilja alléträdens färg. Kartorna illustrerar också väl trädmarkeringar som källa till kunskapen om antal träd på en karta. Kartorna är förvisso i olika skala men de visar i rapporten upp exakt samma område. På konceptkartan finns det 36 alléträd och på renovationen 44 träd. Det är ingen stor skillnad men jag tolkar det ändå som att trädmarkeringar på en karta inte behöver vara kopplat till verklighetens antal utan trädmarkeringarna visar att det finns träd, i detta fall en allé. Detta bekräftas även av figurerna 10 och 11 över en del av kyrkovägen 1743. Det vederläggs dock av en karta över Krapparups gods 1789 där det verkar som att alléträden är utritade enligt verkligheten⁷.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att flera kartor från Krapparup visar tydligt visar vegetation i form av träd. Stämmer då dessa avritningar av träd med verkligheten? Efter en genomgång av delar av kartarkivet går det inte att svara ja eller nej. Ofta ger trädmarkeringar en indikation på att det finns träd men inte hur många. En jämförelse mellan konceptkartor och renovationer ger vid handen att antalet träd i en allé kan skilja sig åt vilket innebär att syftet med trädmarkeringarna ofta inte är att visa ett korrekt antal träd utan att här finns det en allé. För att få en tydligare bild behöver kartmaterialet kompletteras med andra källor, exempelvis målningar, foton, dagboksanteckningar, reseskildringar etc.

1.8 Von Kochens journal

Förutom det historiska kartmaterialet kommer von Kochens journal att spela en stor roll i mitt arbete. 1734 tar bröderna von Kochen över Krapparup. Släkten von Kochen härstammar ifrån Narva i Livland⁸. Fadern hette Christoffer von Kochen, död 1711 i Stockholm⁹. Efter hand köps brodern Johan Henrik ut och ensam ägare blir Petter Gotthard von Kochen. Han skriver journal från 1734 till sin död 30 år senare, 1764. Hans brorson Christopher von Kochen tar över och ger Krapparups huvudbyggnad i stort det utseende borgen har idag. Han avlider 1809¹⁰.

⁷ Se fig 16

⁸ I godsarkivet återfanns en märklig karta från 1675 endast omnämnd som ”okänd karta, 1675”. Denna karta verkar hittills vara förbisedd i forskningen kring Krapparup men förtjänar att lyftas fram. Årtalet 1675 har respekt med sig och vid en närmare studie av kartan kan man notera ”Ivangorod lähn”. Texten är på svenska men kartan är från trakterna kring västra Ryssland och Estland. Ivangorod är idag en stad på cirka 10.000 invånare beläget mitt emot Narva det vill säga von Kochens hemtrakter. Det är sålunda rimligt att anta att det är von Kochen som tagit denna karta till Krapparup.

⁹ För mera info om släkten von Kochen se bl.a. Sten Karlings verk om Narva.

¹⁰ Ranby 2003, s228f

Journalen är transkriberad på 1600 maskinskrivna sidor av Hans Ardlock¹¹. Den beskriver vardagslivet dag för dag på Krapperrup. Det kan handla om att von Kochen får en middagsgäst, att inspektorn åker till Mörarps ting, att det tröskas på fem logar etc. Det är oftast korthuggna registrerande meningar och här finns sällan noteringar om känslor eller bakomliggande tankar etc. Det kan t.ex. stå mars 1755 ”Snön af Giärden blifwit bortkastad”¹². Dagligen återkommande är von Kochens noteringar om vädret och nästan lika ofta tackar han Gud för det som har skett eller ska ske. När det gäller alléer och synen på träd och landskap finns här ett antal noteringar som är av intresse och tillsammans med t.ex. kartmaterialet kompletterar källorna varandra och ger en fullödigare bild.

2.1 Alléer i Sverige och Skåne

Det tycks ha funnits alléer i Sverige åtminstone sedan slutet på 1600-talet. De är vid denna tid inte särskilt vanligt förekommande, i synnerhet inte i Skåne som vid denna tid var en krigsskådeplats. Under 1700-talet får allén fotfäste vid landsvägarna och planteras som infartsalléer till såväl gods som städer. Det verkar som att alléerna alltid planteras vid en särskild plats och har en startpunkt som relaterar till dess slutdestination. Trädslaget är oftast pil men under andra halvan av 1700-talet börjar ”finare” lövträd planteras och mest känd är kanske den stora parkind-allén vid Övedskloster. Under 1800-talet förstärks alléerna vid godsen medan de verkar decimeras vid städerna. Alléer börjar nu också i större omfattning att planteras som gårdsallé, framförallt under slutet på 1800-talet. Nu har pilträden i hög grad ersatts av lövträd, förutom på den skånska slätten där pilen lever kvar som ett signum.

2.2 Krapperrup och Brunnby socken, en historisk landskapsbeskrivning

Krapperrup är beläget i Höganäs kommun, Brunnby socken i nordvästra Skåne och ingår i den så kallade risbygden¹³. En generell beskrivning av risbygden säger att den under historisk tid fram till sekelskiftet 1900 var ett övergångsområde mellan slätten och skogsbygden, präglad av stora fäladsmarker beväxna med en och ljung. I denna bygd var boskapsskötseln grunden i ekonomin fram till 1800-talets skiftesreformer då sädesproduktionen tog över. Trakten var skogfattig under 17-1800-tal vilket hägnadernas konstruktion också ger en indikation på. De

¹¹ Ardlock var enligt uppgift en pensionerad läkare och intresserad släktforskare från Helsingborg.

¹² von Kochens journal 1755

¹³ Campbell 1928

bestod av låga stengården med ris, risförstärkta jordvallar eller enbart risgården. I denna trakt omtalas också så kallade importrisgården. Detta innebär att riset huggs och förflyttas med vagn till en plats där hägnaden skall uppföras. Vid Krapperrup finns exempel på detta och även hur man flyttar sten för att anlägga stengården¹⁴. Vid godsens kunde det förekomma hägnader som bestod av enbart sten vilket också påtalas i journalen. Flera anledningar fanns till skogsbristen. Ett kontinuerligt bete, de skånska krigen samt val av material från växtriket till hägnaderna är några av de främsta. Vid Krapperrup hade dessutom godssets arrendator kring år 1700, Lars Barck, genomfört en omfattande avverkning vilket resulterade i ett flertal stormfällan. Ytterligare en viktig anledning till trädbristen var den stenkolsbrytning som Krapperrup bedrev vilket slukade stora mängder skog. Behovet var framförallt stort till stöttor i gruvgångarna vilket även påverkade underlydande bönder som hade skyldighet att anskaffa stöttor till Tinkarpsbruket¹⁵.

Von Kochens journal ger samtidigt tydliga indikationer på att det trots allt finns träd och här nämns rönn, bok, al, ask, lind samt ek. Det sistnämnda är ofta föremål för utvisning dvs bestämmelser för vilka och hur många ekar som kan användas som byggnadstimmer. Trots godssets tillgång till brännved skär man torv. Detta kan bero på att man inte har tillräckligt mycket brännved eller att elda torv blivit ett fullgott alternativ. Man kan också läsa i journalen att spannmålsproduktionen inte är ringa utan tröskning genomförs på upp till sex logar samtidigt.

2.3 Krapperrup 1667-1734

1667 köper Maria Sophia De la Gardie godset. Hon genomför flera ombyggnadsarbeten och beställer bl.a. 3000 glaserade tegelpannor från Holland till taket¹⁶. Dessa verkar dock inte räcka och ytterligare 3000 köps in¹⁷. Kontakter med Holland fanns uppenbarligen och även pengar. Under 1700-talets Sverige finns exempel på import av lindar från Holland¹⁸. Enligt Klintborg Ahlklo & Setterby Modéus anläggs allén mot Brunnby kyrka under slutet av 1600-talet. Hon menar också att allén fortlöpande kompletterades med pil under första hälften av

¹⁴ Von Kochens journal

¹⁵ Ranby 2003, s64ff

¹⁶ Ranby 2003, s166

¹⁷ Ranby 2003, s169

¹⁸ Bengtsson 2005, Ahrlund 2006

1700-talet¹⁹. Hollands export av lindar har pågått än längre tillbaka i tiden och exempel från England hur man importerar lind i början på 1600-talet finns.²⁰

Figur 4. Krapperrup kopparstick från cirka 1750 baserat på teckning från 1680-tal.²¹

Bilden ovan är en av de så kallade Burman-Fischer prospecter. Burman tecknade av godsen på 1680-talet och Fischer gjorde kopparstick på 1750-talet. Det innebär att man måste granska kopparsticken än mer kritiskt eftersom det är en form av avritning och det blir därmed en transkriberad bild. Forskare är därmed osäkra på huruvida bilden överensstämmer med 1680-tal eller 1750-tal. Flera av de skånska godsen var under 1680-talet kraftigt skadade vilket har sin grund i de skånska krigen. Byggnaderna saknar exempelvis ofta tak. Några gods klarade sig bättre och Krapperrup verkar vara ett av dessa. Bilden stämmer väl med noteringarna gällande Maria Sophia De la Gardies investeringar i byggnadsbeståndet. Man kan också tydligt se en karaktäristisk renässansträdgård, belägen vid sidan om huvudbyggnaden. Intressant att notera är det som jag tolkar som en plantskola eller trädskola som är avritad i bildens vänstra hörn. Man kan tänka sig att detta är en trädskola för godset med syfte att planteras ut i park/trädgård samt nära byggnaderna. Von Kochens journal anger framförallt en stor mängd fruktträd i ”trähskahlen”²². Noteringar från Viderups gods under andra halvan av 1700-talet visar att flera olika trädslag kunde finnas i en trädskola.

År 1702 tar Henrik Jacob Hildebrand över och under Hildebrands tid genomförs ett flertal förändringar på huvudbyggnaden²³. 1714 tar hans svärson Johan Gabriel Sparfvenfeldt över. Sparfvenfeldt beställer 1718 en geometrisk avmätning av

¹⁹ Klintborg Ahlklö & Setterby Modéus 2007. Författarna menar att hela sträckan fram till Brunnby kyrka. Tyvärr är detta i huvudsak uppgifter jag själv inte kunnat bekräfta eller vederlägga. Att allén skulle gått till kyrkan verkar inte rimligt eftersom allén enligt yngre källor går som längst till bygränsen mot Brunnby.

²⁰ Crane, B 2001.

²¹ Skansjö 2002, s 44. Bilden kommer från de så kallade Burman-Fischer prospecter.

²² von Kochens journal.

²³ Ranby 2003

huvudgården²⁴. Ekonomin var vid denna tid ansträngd vilken kan tyda att Sparfvenfeldt i första hand önskar rationalisera jordbruket för att öka produktionen.

Någon allé planeras inte enligt kartan, vilket är rimligt eftersom detta torde tagit resurser i anspråk som inte fanns. Klintborg Ahlklo & Setterby Modéus har som tidigare nämnts angett att alléer funnits sedan slutet på 1600-talet²⁵. Det är dock min uppfattning att ringa resurser lagts på alléanläggningar, bl.a. pga de skånska krigen. Jag ställer mig därför tvivlande till denna uppgift och enligt studerat kartmaterial har det inte planterats några alléer utmed landsvägarna före 1743. Von Kochen skriver inte heller något om trädplanteringar utmed vägen mellan 1734 – 1743.

Samtidigt skall konstateras att dels har inget kartmaterial över Krapperrup från 1600-talet påträffats och dels är kartan som källa inte tillräckligt tillförlitligt att avvisa förekomst av alléer. När det gäller skriftligt källmaterial före 1734 har Caroline Ranby genomfört en del studier²⁶. Här finns inga noteringar om alléer vilket kan vara kopplat till det faktum att detta inte varit hennes syfte att utröna.

Figur 5. Geometrisk charta öfver Sätessgården Krapperrup 1718. Renovation²⁷

Figur 6. Geometrisk charta öfver Sätessgården Krapperrup 1718. Konzeptkarta

Kartorna ovan är intressanta ur flera aspekter och jag vill främst dra uppmärksamheten till den raka vägen genom Krapperrups inägor. Enligt Gerhard Buhmans Skåne-karta från 1684 finns ingen väg mellan Krapperrup och Brunnby trots

²⁴ Ranby 2003, s212f

²⁵ Klintborg Ahlklo & Setterby Modéus 2007

²⁶ Se framförallt Krapperrup mellan renässans och skiftesreformer

²⁷ Geometrisk charta öfver Sätessgården Krapperrup 1718.

att kartan även anger ”små vägar”²⁸. Något som kan ha betydelse i sammanhanget är det faktum att Krapperrup inte hade patronatsrätt till Brunnby kyrka dvs rätt att erhålla tionde med krav att bl.a. hålla kyrkan i skick. Enligt Ranby har endast Maria Sophia de la Gardie haft detta och då under en kort tid, 1672-1680²⁹. Detta innebär att den koppling som ofta finns mellan ett gods och sockenkyrkan, nämligen patronatsrätten, saknades här. Detta kan då också innebära att vägen mellan Krapperrup och Brunnby kyrka inte var så prioriterad som den skulle kunna vara.

En karta som kan ge en ledtråd i ärendet är från 1712 över Smedstorp och Rågåkra. Den renovering eller kopia som finns i godsarkivet innehåller ingen väg. Konzeptkartan, dvs originalet som förvarats på lantmäterikontoret i Malmö har däremot vägen karterad liksom den kopia som skickats till det centrala arkivet i Stockholm, idag i Gävle. Jag tolkar detta som att vägen finns 1712 men av någon anledning inte blivit utritad på Krapperrups kopia.

Figur 7. Ingen väg på denna karta funnen i Krapperrups godsarkiv. Smedstorp och Rågåkra 1712³⁰.

²⁸ Gerhard Buhrmans karta över Skåne 1684.

²⁹ Ranby 2003

³⁰ Geometrisk karta över Rågåkra och Smedstorps byar 1712

Figur 8. Konzept karta över Rågåkra och Smedstorp, 1712³¹

Figur 9. Samma karta som ovan men detta är en kopia från centrala lantmäteriarbivet i Gävle. Nu finns det en vägsträcka markerad³².

³¹ Geometrisk conceptkarta över Rågåkra och Smedstorp 1712

³² Geometrisk karta över Rågåkra och Smedstorp 1712

3.1 Krapperrups alléer 1734-1820

År 1743 låter ägaren von Kochen skifta Krapperrups inägomark. Kartan är i skala 1:4000 i original och utförd av en lantmätare Johan Hielmberg. Denne kommer till Krapperrup 19 april 1743 för att kartera och skifta åkermarken mellan Krapperrups underlydande bönder vilka var såväl in- som utsockne. Detta betyder att den som i praktiken brukade åkermarken var bonde antingen i någon av byarna i Brunnby socken eller i en by tillhörande Krapperrup utanför Brunnby socken. Det innebar också att en del bönder kunde ha en lång väg att resa för att bruka marken. Samma system fanns när det exempelvis gällde vägskötsel. 20-26:e april genomförs delningen och den 3:e maj var kartan renritad och underskriven³³. På kartan syns tydligt en allé markerad i öst-västlig riktning till gränsen mot Bräcke by. Detta innebär att enligt kartan startar allén vid Krapperrups beteshagar och löper sålunda endast igenom de planerade nya skiftena på inägomarken. Detta är åtminstone den information kartan ger. Kartan säger inget om att allén skulle fortsätta längre iväg mot Brunnby³⁴ Nackdelen med ägomätningsskator över inägomarken när det gäller studiet av alléer är tydligt på denna karta. Vi vet ingenting om vare sig väg eller allé mot Brunnby i landskapet öster om inägomarken. Jag menar att man kan inte göra den tolkning Carin Bunte gör i boken *Slotten & landskapet, skånska kulturmiljöer*. Bunte utgår utifrån samma karta och skriver att "Den raka, två kilometer långa allén, som förbinder slotten med sockenkyrkan i Brunnby, är markerad redan på en geometrisk karta över sätesgården från 1743"³⁵. Det är snarare troligt att en kortare sträcka av allén först planterades till en logisk startpunkt (inägomarksgränsen) för att senare förlängas till en annan startpunkt, Krapperrups gräns mot Brunnby. Faktum är att det är mera sällan som kyrkan utgör målpunkten, utan det är snarare gränsen för godsets ägor. Exempelvis kan nämnas Bäckaskogs slott nordost om Kristianstad med samma företeelse.

Jag tolkar kartan som att allén är ett sätt att tydligt markera den nydaning som är på gång. Von Kochens journal anger följande:

2 april, 1743. "Eodem planterat Rön och Pijbl på ömse Sijdan om Kyrckiovägen".³⁶
19 april 1743. "Eodem satt resten af pijblar på Kyrckiovägen och i TrägårdsGrafven, hvar som fattades".³⁷

Detta innebär att en plantering skedde just före Hielmgren gjorde sin kartering. Det innebär också att han därmed tog med de små alléträden. Å andra sidan skulle man kunna dra slutsatsen att datumen för planteringen inte spelar någon större

³³ Von Kochens journal, 1743

³⁴ Jämför med kartan över Krapperrups by 1794-95 där allén tydligt fortsätter utanför bygränsen fig 2 & 3.

³⁵ Bunte 2002, s224

³⁶ von Kochens journal 1743, s304

³⁷ von Kochens journal 1743, s307

roll huruvida det är före eller efter som delningen är fastställd. Det är bestämt att det skall delas och att det gäller inägomarken. April är en bra månad för plantering och därför genomfördes den just då.

Journalen i kombination med Hielmbergs lantmäterikarta ger oss tillräckligt med fakta för att kunna konstatera att en allé med pil och rönn blir planterad kort innan kartans tillkomst. Von Kochen använder inte ordet allé vilket kan tyda på att begreppet allé vid landsväg vid denna tidpunkt inte var så vanligt. En orsak till detta kan kanske spåras i alléns historiska definition, gång=allé och ”att gå” från franska språkets aller. Platsen har då betydelse eftersom allén historiskt funnits i park och trädgård.

När det gäller trädslagen i en allén kan konstateras att rönn och pil även omtalas vid andra gods t.ex. Herrevadskloster 1765 av Gillberg³⁸. Ordet allé används inte av von Kochen men kartan visar att trädplanteringarna gäller en allé. Även journalens språk ”ömse siijdor om kyrkiowägen” antyder detta. Det är för övrigt vanligt att man inte använder ordet allé för trädplanteringar utmed vägar under 1700-talet vilket i huvudsak verkar sammanfalla med val av trädslaget pil. Dock finns undantag och infartsallén till Landskrona av pil benämndes allé av Linnerhielm³⁹.

När man jämför de båda kartorna från 1743 kan man konstatera att trädens angivelser skiljer sig kartorna emellan. Antalet alléträd är olika likaså placering av träd exempelvis söder om allén. Detta tyder på att trädmarkeringar är till för att visa att här finns träd eller att man planerar att plantera träd, inte hur många. När trädmarkeringarna står tätt kan man tänka sig att de speglar ett något tätare bestånd, framförallt i odlingslandskapet. Tittar vi på parken anser jag att de berättar att det finns träd, alternativt att trädplanteringar planeras. De säger inget hur många träd här finns. Detta kan jämföras med andra geometriska kartor och karteringar av ängar och betesmarker. Oftast är träden markerade som träd på ett jämnt och snyggt sätt som inte har någon förankring i verkligheten. Man kan också notera att den allé som idag löper i nord-sydlig riktning precis förbi godset ej är planerad eller planterad på 1743 års karta. Detta kan tyda på att rörelsemönstret i rummet är i öst-västlig riktning dvs mot sockenkyrkan. Det kan också tyda på att vid denna tid var kortare infartsalléer med godset i synfältet viktigast. Jämför med Engelskans walk=gång som förr betydde allé dvs gången som leder upp till huvudbyggnaden. Här är den utdragen i landskapet⁴⁰.

³⁸ Gillberg 1765

³⁹ Linnerhielm, För mer info om pilalléer läs vidare under kap 3.2

⁴⁰ Olsson 2006, s83

3.2 Pil, Lind, "willa trähñ" och fruktträd i Von Kochens journal

3.2.1 Pil

När det gäller trädplanteringar finns flera noteringar om detta där jag redan nämnt några. Von Kochen behandlar trädplanteringar under hela journalens period 1734-1764. Noteringar om pil finns hela tiden och några exempel får illustrera.

1735. 19:e mars: Låtit afbugga qvistarna till att sättia i grafwen omkring af dbe gamla pijhlar och afstubba dem...

1735. 2:e april. Satt pijhle stubbar i grafwen

1736. 30:e april. Pijhle stafvrar satt wed Krapperruppe Tofften utvedh Ängbagen heela wägen ifrån Trähgårds Muhren ända till Krapperruppe Byn, så ock i Grafwen hwar som fattades.

1744. 30:e mars och i går stapplat Pijhlar ikring Grafwen.

1744 10:e april satt någre pijhlar i Ängen wed Damäckren

1749. 17:e april. Nembdeman staplat i kring grafwen Pijhlar och satt kyrkovägen pijhlestabbar i stället som utgångne woro 28 april. Låtit sätta de återstående pijhlar på kyrkovägen

1751. 5:e april, I kring trähgårdsmästarens hus låtit stapla pijhlar och på kyrkovägen och i graven plantera pijhlestabbar var som fattades.

1753, 12:e dec. torra och odugeliga Pijhlar ikring grafwen afbuggit till bränne.

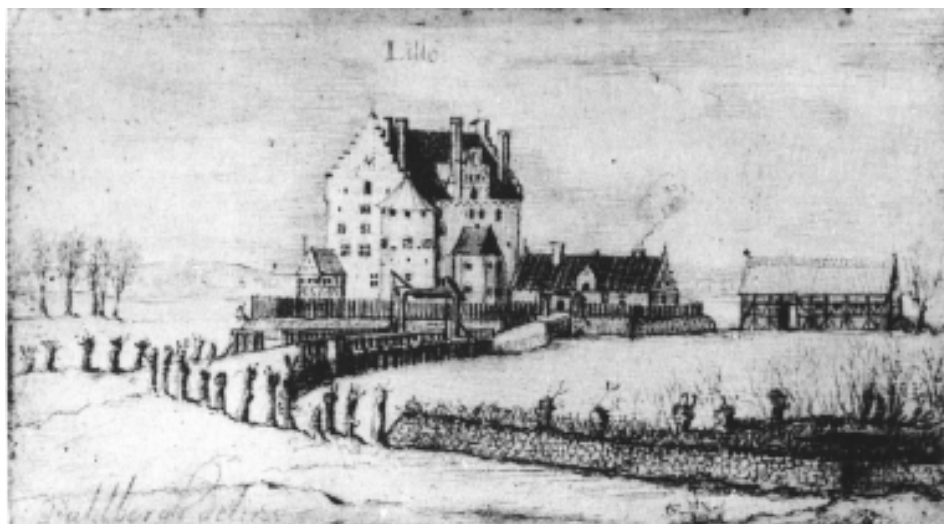
Dessa rader tyder på att pil bör ha funnits sedan 1600-tal och att man beskär träden på samma sätt som idag så att de får det karaktäristiska stubbahuvudet. Von Kochen använder ordet "stappla" eller "stapla". Det torde vara samma som "stöpla" som betyder att man hugger av grenarna vid deras fästen dvs att man hamlar pilen⁴¹. Det faktum att pilarna planteras vid grafwen (läs vallgraven) har lång kontinuitet med belägg även vid andra borgar.

Användandet av pil kan tyda på att von Kochen inte hade tillräckligt med tillgång till t.ex. lind för att kunna plantera utmed landsvägen. Det kan också tyda på att lind var ett främmande/ovanligt inslag som planterad utanför bebyggelsemiljön.

⁴¹ Nilsson 1816, s5.

Figur 12 Limbourg brothers. 1412-1416⁴²

Figur 13. Lillö 1658⁴³

⁴² (http://en.wikipedia.org/wiki/Limbourg_brothers)

⁴³ Kopia från original. Kopian förvaras på Regionmuseet Kristianstad. Original från Kungliga Biblioteket.

Att pil var ett vanligt trädslag i alléerna eller vid trädplanteringar längs med vägarna under 1700-talet är väl förankrat i tillgängligt källmaterial. Ett flertal äldre källor nämner pilalléer vid landsväg i olika sociala miljöer såsom infartsallé till stad, gods och i gårdsmiljö⁴⁴. I yngre källor verkar man inte ha lika full kännedom om pilalléers utbredning i godsmiljö och som infartsallé till stad. Anledningen till detta kan vara att pilarna för länge sedan av olika anledningar bytts ut mot t.ex. alm och lind i godsmiljö. Allén är kvar men det är inte ursprungligt trädslag. När det gäller infartsalléer till städer är dessa sedan länge borta och kunskapen är därmed lägre även för dessa alléer. När Linné nämner poppel-pil vid t.ex. Vittskövle och Bälteberga är detta ett bra exempel på en "false friend" det vill säga detta är inte alls pil utan troligtvis svart-poppel⁴⁵.

3.2.2 Lind

Ett annat trädslag som von Kochen nämner är lind vilket uppenbarligen finns planterat vid godset eftersom von Kochen noterar följande i sin journal:

"April 1755: Alla Linder på Stallgården blefwo beskurna".

Linden har sedan 1700-talet varit ett populärt trädslag, framförallt parklind. Skogslinden har använts ringa och Rune Bengtsson menar att av samtliga landsvägsalléer av lind består endast cirka 5-10% av skogslind⁴⁶. Man kan då misstänka att dessa är hämtade från skogsmark. Det finns stor anledning att tro att så har även varit fallet vid Krapperrup.

15e dec 1746 har trädgårdsmästaren varit på kullagården och grävt upp linder. 16e dec nya linder vid stallgården och plankverk låtit sätta eftersom de gamla utgått

Den 26 nov 1754 skriver von Kochen i sin journal att man har hämtat 20 st linder i kullamarken. De skall planteras ut vid vallgraven.

1763

5:e mars: Trädgårdsmästaren begynt skiära linder ikring stallgården.

7:e mars. Trädgårdsmästaren fullbordat putza linder kring stallgården

Journalen ger läsaren ett blandat intryck där man å ena sidan hämtar trädet från skogen och å andra sidan formklipper det. Lind omtalas framförallt vid vallgraven och stallgården.

⁴⁴ Se t.ex. Törje, Linnerhielm och Palmstedt.

⁴⁵ Linné 1749

⁴⁶ Rune Bengtsson munt komm 071101

3.2.3 "Willa Trähn"

I von Kochens journal nämns ofta "willa stammar". Detta betyder troligtvis vilda träd dvs träd från skogen. Följande rader är tagna ur journalen. Notera datumen på 1763 och 1764 och vad man skall göra.

1747

24e nov. en hoop willa trähn af utsockne bönder blev bitkörda som för frosten ej kunde planteras.

19e dec. Låtit plantera några 70 willa Trähn på södra Sijdan af kyrkovägen.

22e dec. och i går resten af willa Trähn blifwit planterat.

1749

17e feb i trädgården låtit stapla alla willa trähn

1763

21:e mars: låtit plantera willa Trähn på ömse Sidor om Kyrckionägen, där fattas.

22:e mars plantering med willa Trähn på Kyrckionägen fullbordat.

1764

21 mars: Begynt sätta willa Trähn på ömse sidor Kyrckionägen

22 mars: fullbordat sätta willa Trähn ömse sidor om Kyrckionägen

Inga särskilda trädslag omnämns. Det troliga är att det är olika lövträd som menas men det kan också vara fruktträd. År 1734 står det följande i journalen:

12:e nov. Insockne bönder en del brackt till trädgården willa stamar af päron och äple trähn.

Fram till för några år sedan stod en asp i allén med ett omfång på 4,75 meter.⁴⁷ Detta träd kan ha varit ett spår från dessa tidiga försök till alléplantering.

3.2.4 Fruktträd

Genomgående i journalen är att fokus ligger på nyttoaspekter före estetiska aspekter. En företeelse som exemplifierar detta mycket bra är framförallt produktion av frukt och fruktträd. Det verkar som om man driver upp fruktträd från vilda fruktträdsstammar av äpple och päron såsom i en plantskola. Exempel finns också på sådd av frön.

År 1734, 12:e nov. Insockne bönder en del brackt till trädgården willa stamar af päron och äple trähn.

1746, 14e okt. trädgårdsmästare afseglat till halmstad med äpplen

1751. 4:e april "Öfwer Amiralen Baron Siöbladhs Trädgårdsmästare ifrån Torpa och östergötland Mäster Eckelund kommit EM hit at afhämta de betingade fruktträn". Dagen efter tar han med sig 81 fruktträd.

⁴⁷ Billqvist & Blomberg 2003

3.2.5 Krapperrups trädgårdsmästare

Enligt Åsa Ahrland var det trädgårdsmästarens uppgift att ordna med trädplanteringar, således även alléplanteringar⁴⁸. Det är därför av intresse att undersöka om det har funnits trädgårdsmästare på Krapperrup och vilken syn von Kochen hade på sin trädgårdsmästare. När von Kochen tillträder hade Krapperrup en trädgårdsmästare vid namn Johan Wennergren. 1737 låter von Kochen bygga ett trädgårdsmästarhus vilket byggdes till 1761⁴⁹. I journalen är trädgårdsmästaren ofta nämnd då han utför sysslor, framförallt med fruktträden. Enligt journalen har Krapperrup trädgårdsmästare under hela perioden. Det är dock inte samma trädgårdsmästare utan flera personer. När de kommer till Krapperrup har de varit trädgårdsmästare någon annanstans och när de slutar eller blir uppsagda får de oftast tjänst vid ett annat gods. Samtliga är svenskar och den enda utländska kontakten är när en ”trädgårdsgosse” skickas till Fredensborg i Danmark på tre år för att lära sig trädgårdskonsten. Tyvärr framgår det inte i journalen vad som händer efter de tre åren men det verkar inte som att han återkommer till Krapperrup. Det är intressant att von Kochen skriver trädgårdskonsten som i övrigt i journalen inte framkommer särskilt tydligt utan fokus ligger på nyttoaspekter som tidigare noterats.

17 feb 1742. avtal med Skillinges trädgårdsmästare Jöns Åckasson att han under våren skall komma till Krapperrup och t.ex. putsa träbn i trädgården.

26 dec. 1742 trädgårdsmästaren Johan Wennergren avlider efter 16 års tjänst, 37 år gammal.

S315, 24 maj. 1743. Anställer en ny trädgårdsmästare som kommer ifrån ”Biersko” vid namn Torsten Nilson Holm, antagit honom ett åhr. Antar honom definitivt 15 aug nu vid namn Torsten Holm

1745

28: maj Trädgårdsgossen Petter Wennergren skickat till Helsingborg varifrån han skall resa till Danmark för att lära sig trädgårdskonsten.

31:e maj Wennergren har fått plats på Friedensburg hos Christian Hertz att på tre års tid lära sig trädgårdskonsten.

1750

30e jan. i inspektorns och ladufogdens närvaro uppsagt trädgårdsmästaren Torsten Holm ur min tjänst.

14e feb. trädgårdsmästare koon död.

12-13 mars. Trädgårdsmästare Holm flyttar till strövelstorp socken efter 6,5 års tjänst på Krapperrup.

29 mars antagit Bentler att förestå trädgården.

7e maj. . Trädgårdsmästaren Jonas Billgreen från Rössjöholm varit här och han skall komma i tjänst på Krapperrup.

12 juli, 1753. säger upp trädgårdsmästaren Jonas Billegreen. 28 juli. Anställer istället pastor Palms trädgårdsmästare ifrån Barckåkra, Pebr Andersson. Det verkar som att Billegreen får tjänst vid W Gunnarstorp istället.

⁴⁸ Ahrland 2005

⁴⁹ Ranby 2003, s226

3.3 Influenser

Varifrån fick von Kochen sina influenser? Vid en jämförelse med andra skånska gods är Krapperrup relativt tidigt med alléplantering utan att vara anmärkningsvärt tidigt. En tanke är att han blivit influerad av landskapet i trakterna kring Narva varifrån han har sitt ursprung. Enligt journalen har han fortfarande kontakter i Baltikum. Den 4:e juni 1735 anländer exempelvis lin och hampa från Riga⁵⁰

H.H. Schwerin argumenterar också för ett främmande inflytande från Livland och detta när det gäller borgens valmade tak.⁵¹

Figur 14. Narva år 1700⁵². På krigsarkivet finns cirka 50 kartor över Narva från tiden omkring 1600-170. De består av bara stadsplaner och ritningar över byggnader. Kartan ovan är den enda som visar landskapet utanför Narva. Denna landskapsbild med alléer kan von Kochen ha haft med sig i huvudet när allén anlades vid Krapperrup.

⁵⁰ von Kochens journal 1735, 4:e juni

⁵¹ Schwerin 1932 s 90 och Schwerin 1936, s28

⁵² Krigsarkivet, utländska kartor, Narva, 0406:28:031:056 o.1700 Narva Utan titel.

3.4 Rättning i leden eller det uträtade landskapet

I diskussioner kring hur landskapet rätas ut är det ofta sett som ett tecken på hur synen på naturliga former i landskapet nu får ge vika för ett rationellt linjärt synsätt. I protokoll till laga skiftes kartor omnämns detta inte som en anledning utan det är ekonomiska anledningar, främst ur en stängselbesparande synvinkel. När det gäller rättning av vägar och planterandet av alléer kan alléplanteringen ses som en förstärkning av ett kulturtänkande där kartans raka streck dominerar över det böljande kulturlandskapet.

Figur 15. Åkerjorden till säteriet Krapperrup, 1787. Avfotograferad med digitalkamera av fotograf Janne Hallqvist. Kartans färger är skarpare jämfört med originalet, framförallt vattensamlingarnas blåa färg⁵³.

⁵³ Krapperrups godsarkiv

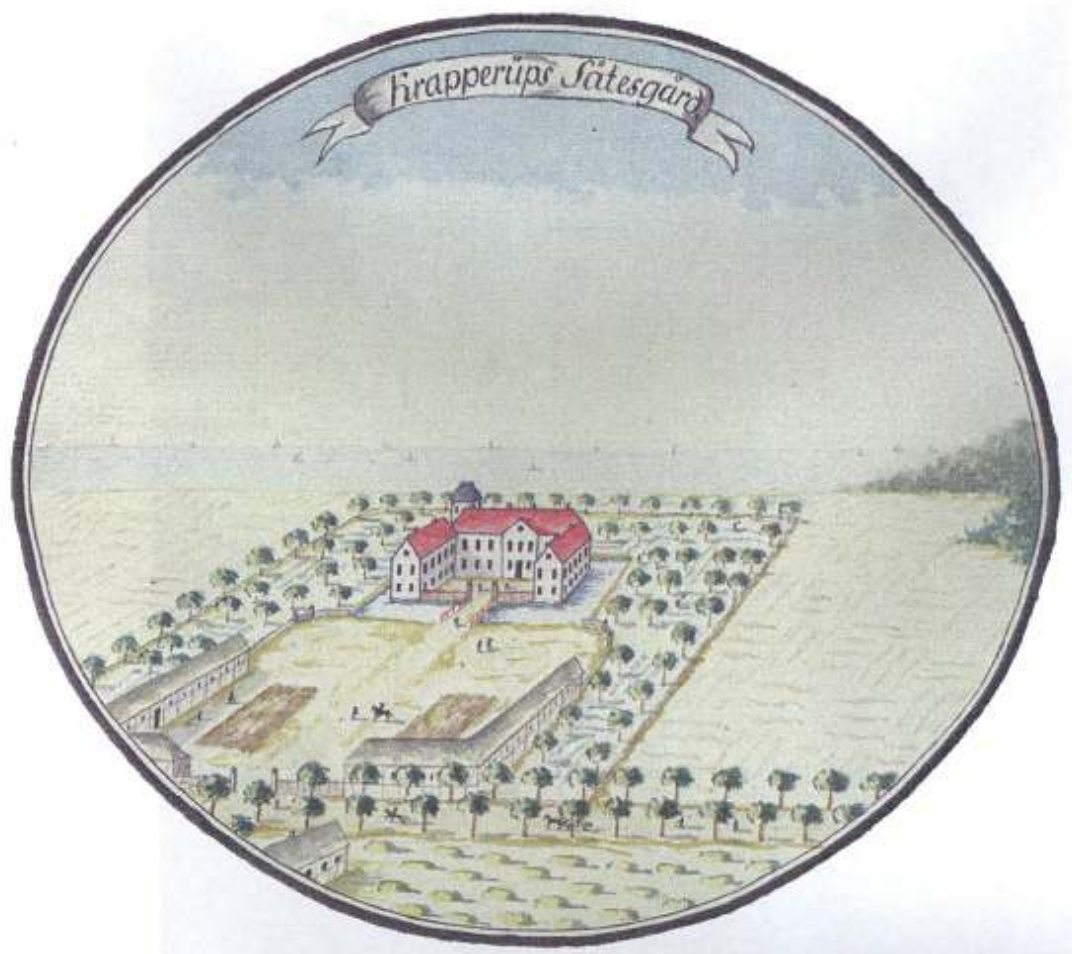
Den uppmärksamme har noterat att vägen i nord-sydlig riktning nu har rätats och löper helt spikrakt förbi godset utan att göra en liten sväng norr om huvudbyggnaden. Även i övrigt har det skett en rät(t)ning av landskapet, en ”tämjning” av de naturliga, organiska formerna t.ex. åkermarken och bäcken. Även det immateriella kulturarvet, som dock har bäring på det fysiska, har förändrats. Ett exempel på detta är namnen på vångarna som är samma men med annat omfång. Två nya vångar har dessutom tillkommit. Forskaren bör alltid vara kritisk på vångens namn då detta uppenbarligen kan ha förändrats. Smedjevången kan innebära att det funnits en smedja men inte nödvändigtvis inom den vång som benämns ”smedjevången” eftersom denna vång kan ha haft en annan omfattning tidigare.

Figur 16. Åkerjorden till säteriet Krapperrup, 1787⁵⁴. Notera på kartan hur alléträden är markerade med ojämna mellanrum och ibland nästan som i klungor. Något märkligt kan tyckas men förklaring tror jag går att finna i von Kochens journal.

När det gäller alléträden är de tydligt markerade och finns numera inte bara längs vägen mot öster utan även i nord-sydlig riktning, förbi Krapperrup. En tolkning av kartan tillsammans med von Kochens journal ger en indikation på att allén i nord-syd är nyligen planterad alternativt enbart på planstadiet. Allén mot Brunnby har fått trädmarkeringar precis som det kan tänkas se ut i verkligheten det vill säga med luckor i allén pga att träd har dött. Som tidigare beskrivits verkar det inte ha gått särskilt bra med trädplanteringarna utan träden måste ersättas ganska ofta. Detta innebär att kartans tecken för träd kan vara direkt avbildade individer vilket gör den till ett undantag vid en jämförelse med andra kartor.

⁵⁴ Krapperrups godsarkiv

Figur 17 Krapperrups sätesgård av Anders Sigfrid Rålamb, cirka 1780-90⁵⁵

Akvarellen ovan kommer från Kungliga Biblioteket och den så kallade Rålambska akvarellsamlingen. Akvarellerna är från 1780-90-tal och de 78 runda akvarellerna utgör den största samlingen över skånska gods från denna tid⁵⁶. Siegrun Fernlund menar att de ”rålambska alléträden bör ses som tecken för träd snarare än som direkt avbildade individer”⁵⁷ Detta stämmer bra jämfört med min egen kartanalys tidigare i denna skrift. Vid en närmare anblick kan man på en del av Rålambs akvareller se att träden är olika stora och formen på träden är inte heller likadan överallt. Detta kan tyda på olika ålder och olika trädslag. Detta är dock inte fallet på Krapperrupsakvarellen. En jämförande studie mellan denna bild och de tidigare analyserade kartorna från samma årtionde resulterar i vissa tydliga skillnader. Här finns träd planterade utanför uthuslängorna vilket inte finns på de andra 1780-tals kartorna. Likaså är trädgården förenklad snarast en skiss som inte alls berättar om eventuell uppdelning i t.ex. kvarter.

⁵⁵ Svala 2002, s207. Originalen förvaras på Kungliga biblioteket

⁵⁶ Schwerin 1949, s44

⁵⁷ Fernlund 1996, s28

Figur 18 Skånska rekognoseringskartan 1812, 1815-20⁵⁸ Skala cirka

Figur 19 Skånska rekognoseringskartan 1812, 1815-20⁵⁴

Efter att ha analyserat det äldre kartmaterialet från 1700-talet blir det återigen annorlunda när Skånska rekognoseringskartan tages fram för analys. Nu finns nämligen inte allén i nord-sydlig riktning förutom en kortare ensidig allé söderöver från Krapperrup. Anledning till försvinnandet av allén är inte klarlagt men det är troligt att alléplanteringarna fortsätter att misslyckas. Man måste också ta i

⁵⁸ Skånska rekognoseringskartan 1812, 1815-20⁵⁸. blad IIIW, 198. Denna bild kommer från inscannad originalkarta 1:20000. Original förvaras på Krigsarkivet.

beaktande kartans syfte som är att visa landskapets topografi. Om det är små alléträd kanske inte militären ansåg det vara av något värde att kartera.

Allén mot Brunnby löper nu längs med hela kyrkvägen och slutar först i bygränsen mot Brunnby. På kartan är den helt komplett. Med tanke på tidigare kartanalys och anteckningar i von Kochens journal är detta märkligt. Varför har allén mot Brunnby nu blivit så fulländad? Det kan vara så att träden nu äntligen har tagit sig.

3.5 Reseskildringar

Vad finns då för material utöver det ovan genomgångna. En intressant källa till synen på landskap är reseskildringar. Linné är tidigare omnämnd och faktum är att han skriver inget om allén vid Krapperrup. Han noterar dock över 300 fruktträd i parken. Jonas Carl Linnerhielm är av större intresse och han reser 1803 från Helsingborg till Krapperrup via Fleninge och Jonstorp. Vid Jonstorp skriver han ”Samma kalhet och sandhedar omgifva *Jonstorps* kyrka och by”....”Från detta ställe öfverfaras de fulaste fält, der ögat icke kan uppsöka någon skugga eller hvila, och kreaturen blott en knapp näring”. Emot Krapperrup är det något fruktbarare, och bokar börjar synas, ömsom glest spridda, ömsom i större lundar. Slutligen för en allé hit. Den är lång, men omsorgen att underhålla och bevara eller fortsätta den, till trots för våldsverkarens agg, tyckes här, likasom på andra ställen, hafva tröttnat.⁵⁹

Linnerhielm skriver här ordet allé vilket är intressant. Han skriver också att den är lång vilket tyder på att den nu löper ända till Brunnby. Den är också på fallrepet bl.a. pga bristande underhåll vilket stämmer väl in på andra alléer vid denna tid⁶⁰. Det stämmer dock inte med Skånska rekognoseringskartan vars riktighet gällande alléerna jag tidigare ifrågasatt. Han nämner inte trädslag vilket kan tyda på att det finns olika sorter. Detta stämmer väl med von Kochens journal.

3.6 Sammanfattning och slutsatser, perioden 1734-1820

Sammanfattningsvis kan vi summera tiden 1734-1820 med att det enligt tillgängligt kartmaterial samt von Kochens journal endast finns alléer kopplade till Krapperrups huvudbyggnad. Dessa angör Krapperrup från söder, norr och öster det vill säga utmed samtliga vägar som leder till Krapperrup. Tidigaste allén verkar allén

⁵⁹ Linnerhielm 1803, 3 september

⁶⁰ Se t.ex. Enghoff, Palmstedt,

från öster vara med kontinuitet från 1743. Kartorna visar att en uträtning av landskapet sker under 1700-talet i omgångar. Kartan från 1787 är den karta som tydligast visar ett planerat landskap styrt med linjal där inte bara vägen är rätad utan hela inägomarken och vattendrag. Min hypotes att alléerna spelar en roll som betydelsebärare av det nya landskapet, som minne, stämmer enligt mina tolkningar bara delvis. Allén planterad 1734 sammanfaller med delning av åkerjorden. 1787 sker en ny delning och det är rimligt att anta att allén förbi Krapperrup planteras nu. Men, von Kochens journal 1734-64, kartan från 1787 visandes allén mot Brunnby, Linnerhielms anmärkningar 1803 samt Skånska rekognoseringskartans kartering av den misslyckade allén i nord-sydlig riktning, visar att alléplanterande inte är något som prioriteras på Krapperrup. Utgångna träd berättas om nästan årligen i von Kochens journal om man även inbegriper området vid vallgraven och stallgården som innehåller planterade träd. Alléerna hade en tydlig funktion av praktisk natur genom att träden hamlades oavsett om det var pil, rönn eller andra vilda lövträd. Det kan också ha funnits fruktträd med en tydlig nyttoaspekt.

Samtidigt kvarstår det faktum att träd planteras utmed en väg vilket är helt ologiskt om von Kochen är ute efter att med jämna mellanrum kunna hamla sina träd för olika nyttoändamål. Dålig jordmån, vilda och tama djur är bara några exempel på den dåliga miljö träden har vid en väg jämfört med t.ex. en planteringshage. På samma gång finns det inget som tyder på att von Kochen såg alléerna som en maktsymbol eller något som tillför skönhet på vägen in till godset. Von Kochen beskrivs som en långsiktig ägare som instiftar fideikommisset Krapperrup. Varför är han då så dålig på att försköna och manifesteras sig i landskapet? Varför underhålls inte träden? Varför ges inte alléerna prioritet och ett enhetligt plantmaterial som är fallet på fler och fler Skånska gods under andra halvan av 1700-talet?

4 Huvudgårdens alléer 1820-1915

Utgångspunkt är Skånska rekognoseringskartan som redovisats ovan då det enligt kartan finns en allé från Krapperrup till bygränsen mot Brunnby. Delar av sträckan förbi Krapperrup i nord-sydlig riktning, framförallt söder om är också planterad enligt kartan. Som jag visat ovan måste man tyvärr ta in dessa fakta med försiktighet. Enligt kartan har inga andra alléer planterats. Hur blir då utvecklingen under 1800-talet. Källmaterialet som i första hand har analyserats är bilder bestående av kartor, fotografier och målningar.

4.1 Kartmaterial

Den första kartan efter Skånska rekognoseringskartan är Generalstabens topografiska karta, utgiven i Skåne 1860-65. Ängelholmsbladet, där Krapperrup är medtryckt 1861. Bilden i rapporten har ett stort streck vilket kommer från det faktum att kartan är till för rekognosering i fält så den är ihopvikbar. Kartan visar att utbredningen av alléer vid Krapperrup inte har förändrats radikalt sedan tidigare. Allén mot Brunnby är nu återigen kortare med en startpunkt vid gränsen mot Bräcke by. Allén i nord-sydlig riktning förbi Krapperrup är fortfarande ofullständig och denna kartbild visar något fler norr om kyrkvägen jämfört med Skånska rekognoseringskartan som hade flertalet alléträd söder om densamma. I övrigt i landskapet har det, som jag tolkar det, tillkommit några pilevallar t.ex. området norr om kyrkvägen, öster om Brunnby by. När det gäller bebyggelse och bystruktur har däremot landskapet förvandlats radikalt med framförallt utflyttade gårdar.

Figur 20 Generalstabens topografiska karta. Blad Ängelholm. 1861.

Figur 21 Häradsekonomska kartan, 1910-15.

Häradsekonomska kartan ovan visar upp en något mera komplett bild av infartsalléerna. Allén mot Brunnby är sedan länge avkortad och slutar återigen helt abrupt vid en gård i Bräcke by. Allén som löper förbi Krapperup börjar vid vägskalet i söder och löper till bygränsen i norr mot Krapparps by. Landskapet i övrigt domineras av åker med karaktäristiskt stora åkrar utan odlingshinder på godsets ägor emedan underlydande bönder har ett rutindelad landskap med gränser och brukningsvägar som tydliga landskapselement.

4.2 Landskapsmåleri

När det gäller synen på landskap som denna text handlar om är landskapsmåleri en intressant företeelse. Vilken information kan måleriet se jämfört med andra källor. Kan dessa komplettera kartorna?

Landskapsmåleriet har föranor redan under antiken men uppstod egentligen först på 1500-talet. Dessförinnan var landskapet snarast en dekor som ansågs sekundär och dög inte ensamt som motiv. Romantiken inom konstvetenskapen kommer

under slutet på 1700-talet och varar till mitten av 1800-talet. Dess ideal präglas av ”tillbaka till naturen”, frihet, styrka, kärlek och känslor. Romantikerna dyrkar det vilda, otämjda och det oföränderliga⁶¹. Landskapsmåleriet kännetecknas ofta av ett idealiserande av landskapet. Inte sällan förekommer omtolkningar och man kan säga att konstnären är en kreatör. Konstnärens syfte, eller rättare sagt ofta beställarens syfte, är inte enbart att avbilda. Man måste därför vara ytterst källkritiskt när det gäller landskapsmåleriet som källmaterial⁶². Det som har ett stort värde är synen på landskapet i olika tider och denna anledning är tillräckligt stor för att inse värdet av att studera landskapsmålningar. När det gäller landskapsmålningar är det viktigt att känna till konstnären i sitt sammanhang dvs bakgrund, tidsanda, personlig stil etc. Detta gäller givetvis också när det gäller andra källor såsom kartor och fotografier.

Min analys av landskapsmåleriet är som kulturgeograf, inte som konstvetare. Från Krapperrup har jag valt två landskapsmålningar, den första från början på 1800-talet och den andra från mitten på 1800-talet. De båda konstnärerna har målat av Krapperrup från nästan samma plats. Den äldsta målningen från 1818 är av konstnären Ulrik Thersner som fått i uppdrag av Kung Karl XIII att uppföra ett planschverk föreställande slott och herresäten. En intressant jämförelse mellan Thersner och Erik Dahlbergs ”Suecia antiqua et hodierna” är att landskapet är i fokus hos Thersner, arkitekturen hos Dahlberg⁶³. Den andra målningen som denna analys behandlar är Ehrnfried Wahlqvist: Krapperrup med omgivningar (1856), opd Krapperrups borg.

Båda målningarna är idealiserande och romantiska och visar upp det mest pastorala landskap man kan tänka sig. Termen pastoralt landskap kommer av att målningarna uttrycker en idealiserande vision av livet på landet. På grund av denna starka idealisering ger målningarna mindre information rent faktamässigt. Thersners bild ger en del information om jordbruksredskap och användning av arbetsdjur i jordbruket. Man måste alltid kritisera bilder med människor eftersom de kan ställas upp på ett speciellt sätt. Detta gäller framförallt foton men även målningar. Thersners målning visar upp ett landskap på frammarsch med godsägaren i mitten på bilden. På Wahlqvists målning är åkermarken ersatt av en idyllisk betesmark med betande kor. Detta idealiserande landskap kommer från en del av det engelska landskapsmåleriet på 1700-talet där man bortsåg från skiftesreformer och istället visade upp landskapet så som det såg ut på den gamla goda tiden⁶⁴.

⁶¹ Persson 2003

⁶² Burke 2001

⁶³ Persson 2003

⁶⁴ Burke 2001, s23-45

När det gäller träden verkar bilderna vara lika sanningsenliga, dvs storleken på träden är större 1856. Detta kan också vara en illusion efter de inte är målade på exakt samma plats utan bara från ungefär samma vinkel. Byggnaderna verkar vara likadant situerade och förändringar saknas vilket överensstämmer med verkligheten. Även i den mest romantiska bild finns alltså en bas att stå på när det gäller verklighet. När det gäller alléer så verkar det som att vägen som löper i nord-sydlig riktning saknas på Thersners bild. Även kyrkovägen mot Brunnby saknas vilket innebär att det inte finns några fakta gällande alléerna. På den yngre målningen syns väg och allé i nord-sydlig riktning. Vid en noggrann analys ser det ut som att en vit häst med ekipage närmar sig slottet. De är tydligt synliga vilket tyder på att om träden som finns bakom hästekipaget är alléträd så är det en ensidig allé enligt denna målning. Detta stämmer väl överens med Skånska rekognoseringskartan från 1810-tal och Generalstabens topografiska karta från 1860-tal.

Figur 22 Krapperup enligt Thersner 1818⁶⁵

Figur 23 Ebrnfried Wahlqvist: Krapperup med omgivningar (1856), opd Krapperups borg⁶⁶.

⁶⁵ Christensson 1999

⁶⁶ Ranby 2003. Bilden är tagen från framsidan på Ranbys bok. Originalen finns på Krapperup.

Figur 24 Krapperrup 1856⁶⁷ enligt Ferdinand Richardt

Denna bild av Ferdinand Richardt, 1856, dvs samma årtal som ovan beskrivna romantiska bild är dess direkta motsats. Denna bild förmedlar kanske inget förfall men nog är det anmärkningsvärt att se det trasiga staketet och den mängd ogräs som finns i vägbanan. Bilden är också märklig med mannen i mitten som tilltalar de tre slappa figurerna sittandes på muren. De bryr sig inte om honom utan tittar mot konstnären. Bilden är karaktäristisk för realismen som uppvisar landskapet oförvanskad och troget verkligheten. Har då jag som alléforskare någon nytta av denna bild? Om bilden är verklighetstrogen finns det anledning att tro att godsets finanser nu inte är i topp och att även alléerna far illa. Om de varit kontinuerligt hävdade är det stor risk att ett brott i hävden nu sker. De kan t.o.m fara så illa att en omplantering är nödvändig. Byggnaderna är å andra sidan i bra skick vilket kan tyda på en god ekonomi men en nedvärdering av det omgivande landskapet.

4.3 Fotografier

En annan bildkälla som är mycket intressant är fotografier. Kan dessa bekräfta eller dementera min analys. De äldsta fotografierna över Krapperrups alléer är från 1890-tal tagna av Petter P Lundh. Fig 25 visar att alléerna varit i så pass dåligt skick att en omfattande nyplantering nyss har skett. Denna nyplantering torde ha en koppling till Nils Gyllenstierna d.y. som tog över 1878. 1881 anställdes en ny trädgårdsmästare och en period inleddes nu med att försköna och förbättra Krapperrups park och trädgård⁶⁸ Fotografierna visar att även alléer planteras vid denna tid.

⁶⁷ Ljunggren 1856

⁶⁸ Klintborg Ahlklo & Setterby Modéus 2007, s24

Figur 25. Petter P. Lundh. 1890-tal⁶⁹. Notera dels den ojämna allén mot Brunnby och den nyplanterade delen av allén förbi Krapperrup.

Figur 26. Krapperrup 1935⁷⁰.

Sista bilden i denna svit från Krapperrup är ytterliggare ett foto. Bilden är tagen mot söder och det är således den väg som löper förbi Krapperrup. Här kan man se att de förnyade alléerna har tagit sig bra och bildar ett valv över vägen. Axel Gyllenstierna skriver i en intressant artikel från tidskriften Lustgården 1922 att en och annan ask eller lind i de eljest förnyade alléerna vara mycket gammal⁷¹.

⁶⁹ Krapperrups fotoarkiv

⁷⁰ Foto: Märten Sjöbeck, UB, Lund.

⁷¹ Gyllenstierna 1922

5 Alléer vid utgårdar, plattgårdar samt andra alléer

Enligt min hypotes med att en allé planteras i samband med en händelse, dvs en allé är egentligen ett tydligt minnesmonument över något, måste vi ha kunskap om skiftesepoken i Brunby socken. Ranby har gjort en sammanfattning gällande detta⁷². I denna tabell kan man se att förutom laga skiftena har större landskapsomvälvningar skett vid tre tillfällen då tre större enheter bildats:

Kochenhus 1813 med Antoinette von Kochen som Krapperrups brukare, Nyrup 1848 och Lovisefred 1858 med Carl Gyllenstierna som brukare.

5.1 Kochenhus

Anläggs i samband med en utbrytning i Möllehässle 1813 då Antoinette von Kochen var brukare och ägare på Krapperrup vilket förklarar gårdens namn. Byn Möllehässle laga skiftas 1836-37 då arrendatorn Johan Sjöcrona är brukare av Krapperrup. 1882 ersätts en äldre vitputsad långa med dagens corps-de-logi.

Krapperrups och Möllehässle byar storskiftas 1794⁷³ och enligt kartan verkar det som att marken tillhörande gård nr 1 samlas på en plats, fortfarande i de för storskiftet relativt stora parcellerna men utan ägoblandning. Inga förändringar sker med byggnadsbeståndet vilket Skånska Rekognoseringskartan bekräftar cirka 20 år senare. En intressant detalj på storskifteskartan är det faktum att alléträden och inte bara dessa är uttritade i grönt då Krapperrup är ägare och brunt då det är i annan by eller annan ägare. Exempelvis är träden vid gård nr 1 i Möllehässle dvs det som skulle bli Kochenhus uttritade i grönt trots att ”alla” andra träd i byn är uttritade i brunt.

5.2 Balderup

Balderup har inte legat under Krapperrup vilket innebär att lantmäterikartor inte finns på Krapperrup utan det är lantmäteriets arkiv som gäller. Eva Lillienberg-Olsson skriver om Balderup att det uppfördes 1905-06 av den danske arkitekten Christian Varming. Troligtvis uppfördes allén då också. Trädslaget är björk vilket är mindre vanligt när det gäller större gårdar. Uppåt landet är björkallén till Bal-

⁷² Ranby 2005, s25

⁷³ se mer Charta öfwer inägorna till Krapperrupe och Möllehesle byar. Lantmätare var Carl Egerström.

dersnäs känd. I Skåne kan nämnas en björkallé som ledde upp till Bjersgård, ett gods med stark koppling till Krapperup.

5.3 Stubbarp

Stubbarps by genomgår laga skifte 1834-37. Inga alléer enligt gamla ek. I von Kochens journal omnämns Stubbarp ofta. Det är inspektorns bostad och här finns en ansenlig trädgård.

5.4 Lovisefred

Anläggs 1858 med Carl Gyllenstierna som ägare av Krapperup. Lovisefred är beläget i Rågåkra by som genomgår laga skifte 1830 då Nils Christoffer Gyllenstierna var ägare av Krapperup. Dagens huvudbyggnad är från 1893⁷⁴. Lovisefred anläggs utmed befintlig väg mellan Smedstorp och Väsby och har bara en liten allé längs med en kort infartsväg. Större gårdar som Lovisefred får ofta ett mer enskilt läge och om förutsättningarna finns dessutom naturskönt såsom Kochenhus.

5.5 Nyrup

Anläggs 1848 med Carl Gyllenstierna som ägare av Krapperup⁷⁵. Enligt kartmaterialet har här aldrig funnits någon allé. Vid skiftet i Smedstorp 1830 flyttades gårdarna 4 och 10 ut på den så kallade Norre fälad. Denna mark tillföll då Krapperup och Nyrup bildades⁷⁶. Jag antar att gårdarna tillhörde Krapperup även tidigare. Kommunalnämndsordföranden Christian Roslund bosatte sig på Nyrup 1848. Gården saknar allé trots att det är en stor gård och beläget enskilt.

5.6 Svenningstorp

En annan större gård som i likhet med Nyrup inte haft någon allé trots enskilt läge. Svenningstorp är beläget mellan Rågåkra och Väsby.⁷⁷

⁷⁴ Ranby 2005, s25

⁷⁵ Ranby 2005, s25

⁷⁶ Ranby 1998, s93

⁷⁷ Ranby 1998, s 239ff

5.7 Övriga alléer, allé från Möllehässle till Mölle.

Allén är inte noterad på äldre kartmaterial vilket innebär att den är planterad efter häradskartans tillkomst 1910-15. Oxelträd utmed allmän landsväg var helt i tidens anda på 1920-talet. Vid Arild finns också flera Oxel-alléer.

6 Resultat och avslutning

I denna avslutande del vill jag återkoppla till uppsatsens syfte, hypoteser och frågeställningar. Skriftens hypoteser har jag testat och kan svara både ja och nej på antagandet huruvida en allé alltid blir anlagd i samband med en annan händelse. Det verkar som att detta är fallet vid Krapperrup, i första hand i samband med delningar av marken men även i samband med ägoskiften. På grund av att alléträden hela tiden går ut och måste omplanteras, blir denna koppling mindre tydlig, förutom på bildmaterial såsom kartor och fotografier. Den andra hypotesen gällande startpunkter och slutmål så har alléerna tydliga startpunkter som hör samman med gränser i landskapet. Även denna koppling är tydligast på kartmaterial.

Influenser till alléerna kan på 1700-talet ha kommit från von Kochens hemtrakter Narva där det redan på 1600-talet fanns alléer. Trädslaget är under 1700-talet i första hand pil. Efterhand kommer andra lövträd in i alléerna. Under 1700-talet tar man träd från skogen och planterar ut. Det är troligt att så är fallet fram till den stora omplanteringen i slutet på 1800-talet då man borde köpt in plantskoleträd. Kataloger med alléträd finns från tiden kring 1900 på Krapperrups godsarkiv.

Avslutningsvis rapportens syfte. Vilket syfte har en alléplantering? Varför plantera träd utmed en väg? Vad kan alléerna berätta om synen på landskap.

Tankarna bakom alléerna vid Krapperrup har inte kommit fram i detta arbete. Varför börjar man 1743 att plantera träd utmed kyrkovägen? Eftersom denna väg siktar mot huvudbyggnaden bör detta vara ett delsyfte. Att förstärka intrycket av Krapperrup. Alléerna ses samtidigt som en praktisk funktion eftersom träden hamlas. Vikten att vidmakthålla alléerna i ett bra skick har, avslutningsvis, inte haft en högre prioritet på Krapperrup. Från 1743 till slutet på 1800-talet dör träd i alléerna och omplanteringar sker. Först i slutet på 1800-talet sker en nyplantering där träden får leva i cirka 100 år. Vid Krapperrups underlydande gårdar planteras inte alléer i någon större omfattning. Kochenhus är ett undantag. Jag tolkar denna utveckling under nästan 300 år som att synen på landskap har varit ett synsätt med praktiska och funktionella ögon i första hand och estetiska i andra hand. Här har istället lagts resurser på byggnader, park och trädgård.

Källförteckning

Otryckta källor

- Bengtsson, R. 20071101. Munt komm.
Gerhard Buhrmans karta över Skåne 1684. Regionmuseets arkiv.
Krigsarkivet, utländska kartor, Narva, 0406:28:031:056 o.1700 Narva Utan titel.
Lillienberg Olsson, E. 2005. *Flundrap 8:13 skötselplan över gårdens natur- och kulturvärden*. Regionmuseet Kristianstad
Lillö 1658. Kopia från original. Kopian förvaras på Regionmuseet Kristianstad.
Original från Kungliga Biblioteket
Petter Gotthard von Kochens journal 1734-1764. Krapperrups godsarkiv
Sjöbeck, M. Universitetsbiblioteket Lund, handskriftsavn
Skånska rekognoseringskartan 1812, 1815-20. blad IIIW. Krigsarkivet.
http://en.wikipedia.org/wiki/Limbourg_brothers, (080116)

Lantmäterikartor i Krapperrups arkiv i kronologisk följd

- Geometrisk karta över Rågåkra och Smedstorp byar 1712, R95
Geometrisk karta över åkerjorden till Krapperrups säteri, 1743, K67
Åkerjorden till Säteriet Krapperrup 1787, K68
Säteriet Krapperrups tomt 1789. K69.
Inägorna till Kraparp och Möllehesle, Brunnby socken 1794-95. K 62

Lantmäterikartor i lantmäteriverkets arkiv i Gävle. www.lantmateriet.se

- Geometrisk karta över Rågåkra och Smedstorp 1712
Geometrisk charta öfver Sätessgården Krapperrup 1718.

Lantmäterikartor i lantmäterimyndigheternas arkiv. www.lantmateriet.se

- Geometrisk conceptkarta över Rågåkra och Smedstorp 1712, 12-BRU-10
Geometrisk charta öfver Sätessgården Krapperrup 1718. 12-BRU-12
Inägorna till Kraparp och Möllehesle, Brunnby socken 1794-95, 12-BRU-18.

Tryckta källor

- Ahrland, Å. 2006. *Den osynliga banden*. Kristianstad
- Bengtsson, R. 2005. Variation in common lime (*Tilia x europaea* L.) in Swedish Gardens of the 17th and 18th centuries.
- Billqvist, M & Blomberg, P. 2003. *Skånska jätteträd: deras förekomst, betydelse och historia*.
- Bunte, C. 2002. Alléerna, natur eller kulturarv. *Slotten och landskapet, skånska kulturmiljöer*. Värnamo
- Burke, P. 2001. *Eyewitnessing. The uses of images as historical evidence*. London.
- Campbell, Å. 1928, *Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet*. Uppsala
- Crane, B 2001. An evaluation of the management options available for the regeneration of neglected avenues. *Arboricultural Journal* 2001.
- Christensson, J. 1999. *Vetenskapen i provinsen. Om baronerna Gyllenstierna på Krapperrup och amatörernas tidevarv*. Malmö
- Fernlund, S. 1996. Aristokratens landskap – mark, park och trädgård i 1800-talets skånska godsmiljö. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* Nr 31-32/1996
- Enghoff, K. 1938. *De allmänna vägarna i Malmöhus län*. Lund
- Gillberg, J.L. 1765. *Beskrifning öfver Malmöhus län*. Lund
- Gyllenstierna, A. 1922. Krapperrups park och trädgård. *Lustgården* 1922
- Karling, S. 1936. *Narva: eine baugeschichtliche Untersuchung*. Stockholm
- Klintborg Ahlklo, Å. & Setterby Modéus, Å. 2007. *Ur Krapperrups park och trädgård, Vårdplan*.
- Linnaeus, C. 1749. (Tryckt 1975). *Skånska resa*. Stockholm.
- Linnerhielm, J. C. 1803. (Tryckt 1932). *Brev under resor i Sverige*. Stockholm
- Ljunggren, G. 1852-63. *Skånska herrgårdar*. Lund.
- Nilsson, S. 1816. (tryckt 1879) *Dagboksanteckningar under en resa från södra Sverige till nordlanden i Norge*. Lund.
- Olsson, P & Jakobsson, Å. 2005. *Alléhandboken*. Kristianstad
- Palmstedt, E. 1778-80. (tryckt 1927) *Resedagbok 1778-1780*. Uppsala.
- Persson, L-L. 2003. *Landskapsmåleri under 1800-talet. En studie av två skånska godslandskapsmålningar*. Lund.
- Ranby, C & H. 1998. *Krapperrups byggnader*. Lund.
- Ranby, C. 2003. *Krapperrup mellan renässans och skiftesreformer volym 1 & 2*. Lund
- Ranby, C. 2005. *Krapperrup och skifteslandskapet*. Lund

- Skansjö, S. 2002. Adels storhetstid. *Slotten och landskapet, Skånska kulturmiljöer*. Värnamo.
- Svala, C. 2002. Ekonomien och ekonomihusen. Nilsson, S-Å. *Slotten och landskapet, Skånska kulturmiljöer*. Värnamo.
- Törje, A. 1973. *I den oförlikneliga nyttans tjänst. Eric Gustaf Lidbeck och Skånska Plantageverket*. Lund
- Von Schwerin, H. H. 1932. *Skånska herrgårdar*
- Von Schwerin, H.H. 1936. *Krapperup och Kulla Gunnarstorp*. Skånes hembygdsförbunds årsbok 1936
- Von Schwerin, H.H. 1949. Burman-Fischers Skånska prospekter, Gustaf Fredrik Feldts Suecia-supplement och de "Rålamska akvarellerna". *Skånes hembygdsförbunds årsbok 1949*. Lund

Regionmuseets rapportserie 2008

Kulturmiljö

1. Vä söder om S:ta Gertrud, Vä sn, FU, Jan Kockum, 2007
2. Kv Södra kasern 2 i Kristianstad, Kristianstad, FU, Jan Kockum 2007 – 2008
3. Gör en kyrka någon skillnad? DK, Åsa Alftberg & Lotta Eriksson, 2007
4. Kärnkraftens fysiska miljöer, Förstudie, Henrik Borg, 2008
5. Eslövs medborgarhus, Eslöv, AK, Helena Nilsson och Anna Rabow, 2005
6. Barsebäcks kyrka - installation av nytt värmesystem, Barsebäcks sn, AK, Kristina Nilén, 2007
7. Fjälkestads kyrka - invändig renovering, Fjälkestads sn, AK, Emelie Petersson & Helena Nilsson 2006
8. Krapperups alléer, Brunnby sn, KA, Patrik Olsson, 2008

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

